

BOOK REVIEW

Georgi Zelengora, *Türkiye'deki Pomaklar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2017, 208 sayfa. ISBN: 978-975-16-3425-2.

Dilara Avcı*

Georgi Zelengora, Pomakları ve Pomakların tarihini inceleyen önemli bir Bulgar araştırmacı ve gazetecidir. Balkanların ve Anadolu'nun 19. ve 20. yüzyıllara ait sosyal tarihini ve etnik yapısını farklı açılardan inceleyen yüzlerce yazısı Bulgaristan'da ve yurtdışında yayımlanmıştır. Kitap yazarın Türkiye'de 2009-2014 yılları arasında gerçekleştirdiği saha çalışmalarının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Saha çalışmalarının neticesinde nüfusun tamamının ya da büyük çoğunluğunun Pomak olduğu çoğu köy ve kasaba Zelengora tarafından tespit edilmiştir. Zelengora, köylerde, kasabalarda ve şehir merkezlerinde yaşayan Pomaklardan hem bu coğrafyadaki güncel durumlarını hem de Bulgaristan'dan göç eden akrabalarıyla ilgili tarihi bilgileri toplamıştır. Bu yöntem arşiv belgelerinde bulunamayacak tarzda bilgilere ulaşma açısından oldukça verimli olmuşa benzemektedir. Zira daha önce arşive dayalı yapılmış literatüre yansımayan türde (birebir görüşme) bilgileri bu yöntem sayesinde bize sunabilmiştir.

---

* Arş. Gör., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
ORCID ID: 0000-0002-7570-6011, e-mail: dilara.avci@ahievran.edu.tr

Bulgarca kaleme alınan kitabın çevirisini Prof. Dr. Zeynep Zafer yapmıştır. Zafer, Bulgaristan'da yetişmiş, lisans eğitimini de orada almış olup şu anda Ankara Üniversitesi Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Zafer hem çevirisinin akıcılığıyla hem de hatalı bilgileri düzeltmesiyle okuyucuya güven vermektedir. Cümlelerin çok uzun olmaması da ayrıca okuyucu için metni takip etme noktasında faydalı olmuştur.

Kitap, Önsöz ve Giriş kısımlarını müteakip 4 bölümden meydana gelmekte ve kitabın sonunda Kaynakça ve Ekler yer almaktadır. Kitabın Dizin bölümü bulunmamaktadır. Kitapta Dizin bölümünün bulunmaması büyük bir eksiklikler çünkü dizin, araştırmacılar için ciddi bir öneme sahiptir. Hele ki böylesi tarihi, kültürel ve etnografik bilgiler açısından zengin bir kitabın mutlak surette iyi düzenlenmiş bir dizin bölümünün olması kitaba daha büyük bir önem vakfedebilirdi. Birinci bölüm, "Büyük Etnik Temizlik" olarak isimlendirilmiş ve 6 alt başlığa ayrılmıştır. Bu bölümde yazar 1877 yılında başlayan Pomak göçlerini temel alıp, 1944 yılı sonrası yapılan Pomak göçlerine odaklanmıştır. İkinci bölüm ise "Türkiye Cumhuriyeti Pomaklarının Yaşadığı Köyler" olarak adlandırılmış olup 2 alt başlıktan meydana gelmektedir. Bu bölümde genel olarak yazar Pomak nüfusunun dağıldığı coğrafyaları temel almaktadır. Kitabın Üçüncü bölümü "Türkiye Cumhuriyeti Pomaklarının Kimliği" olarak isimlendirilmiştir. Yazar bu bölümde Pomakların, Pomak aidiyetlerinden ne anladığına dair görüşleri okuyucuya sunmaktadır. Kitabın Dördüncü yani son bölümünün adı "Pomakların Geleceği"dir. Dördüncü bölümden sonra gelen "Kaynakça" bölümünde yazarın kitap dâhilinde yararlandığı farklı dillerde yazılmış çalışmalar (Bulgarca, Fransızca ve Türkçe) dikkat çekmektedir. Yazarın Bulgarcanın yanında Türkçeyi de bilmesi, yazarın saha çalışmalarını gerçekleştirirken, yeni nesil Pomaklarla görüşmelerinde ona yardımcı olmuştur. Son olarak "Ekler" bölümünde yazar, bazı Pomak türkülerini hem Pomakça hem de Türkçe olarak okuyucuya sunmaktadır.

Yazar Birinci bölüme, Türkiye'de bir hayli kalabalık nüfusa sahip olan Pomaklara dair Bulgaristan'da müstakil bir çalışma yapılmadığına dikkat çekerek başlar. Türkiye'de yaşayan Pomakların durumlarına değinen bazı yazarların da yetersiz ve yanlış bilgiler verdiklerini iddia etmektedir. Yetersiz ya da yanlış bilgilere örnek vermek gerekirse, Osmanlı'ya veya Türkiye'ye göç eden Pomaklar, genel olarak Bulgarların ikamet ettikleri köylere iskân edilmişlerdir. Bu cümlelerin yanlışlığını Zelengora köylere yaptığı ziyaretlerde ispat etmiştir. Ayrıca, yazara göre konuya hâkim olmayan Bulgar yazarçizer takımının iddiaları bulunmaktadır. İlk olarak, Türkiye'nin Pomakları tamamıyla asimile

ettiği, bu duruma bağlı olarak da Pomakların dilini ve etnik benliklerini tamamen kaybettikleri iddiasıdır. İkinci iddia, Türk yöneticilerin Pomak köylerinin kurulmasına izin vermemeleri ve Pomak göçmenlerin Türklerin yaşadığı küçük köylere gruplar şeklinde yerleştirilmiş olmalarıdır. Üçüncü iddia, Türkiye'deki ağır iklim şartları, verimsiz topraklar ve yetersiz su kaynakları ile ilgilidir.

İkinci bölümde, Pomakların yaşadıkları köyler, kasabalar ve ilçeler yazar tarafından sıralanmıştır. Türkiye'de yaşayan bütün Pomaklar aynı özellikleri göstermemektedirler. Buna rağmen Pomakların beraber yaşama çabası yazarın ilgisini çekmiştir. Pomaklar hem şehir merkezlerinde/merkezde bulunan mahallelerde hem de köylerde toplu olarak yaşamaktadırlar. Yazarın tespitlerine göre Doğu Trakya, en çok Pomak'ın yaşadığı bölgedir. Zelengora merkezin, ilçelerin ve köylerin Pomak nüfusunu incelerken sözlü tarih yöntemini kullanmıştır. İzmir'de ikamet eden önemli Pomak ailelerinden Timraşlı Ahmed Ağa'nın torunları ile iletişime geçmiştir. Ayrıca, Pomak Dernekleri Federasyonu Başkanı Bayram Erat ile de görüşmüştür. Bu görüşmeleri Pomakların tarihlerine, şu anki durumlarına, kimlik tercihlerine, dillerinin kullanımına dair bilgiler sağlamıştır.

Yazar anlattıklarını pekiştirmek amacıyla tablolar kullanmıştır. Bu tablolar köylerin kuruluşlarından sonra yaşadıkları nüfus hareketlerini göstermektedir. Tablolara ek olarak, Pomak köylerinin geçim kaynaklarını, tarımla mı yoksa hayvancılıkla mı uğraştıklarını, köylülerin yaş gruplarını, köydeki Pomakların Pomakçaya hâkimiyetini, eğitim durumlarını, Balkanlardan ne zaman Türkiye'ye göç ettiklerini (savaş ya da zorla Hristiyanlaştırma sebebiyle mi?), belirtmiş olup yerleşmiş oldukları köylerin betimlemelerini yaparken, evlerin yapısını, sokakları, kahvehaneleri de detaylıca anlatmıştır. Pomak tarihini ve Pomak göçlerini merak edenler için bu bilgiler önem arz etmektedir.

Yazar Üçüncü bölümde Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan Pomakların kendileriyle ilgili kimlik tanımlamaları üzerinde durmuştur. Bulgaristan ve Yunanistan'dan Türkiye'ye göç eden Pomaklar, hem sosyo-ekonomik hem de dilsel olarak birbirlerinden farklı özelliklere sahiplerdir. Bulgaristan ve Yunanistan'da yaşayan Pomaklar her ne kadar "Pomakça" konuşsalar da konuşulan dilde belirli ölçüde bir farklılaşma söz konusudur. Farklı coğrafyalarda yaşayan Pomakların birbirinden farklı özellikler göstermelerine rağmen "Pomaklığın" birleştirici unsur olduğu dikkat çekmiştir.

Bu bölümde üzerinde durulan önemli meselelerden birisi de Türkiye’de yaşayan Pomakların kendilerini hangi etnik grubun altında konumlandıklarıdır. Bu konuda tüm Pomakların mutabık oldukları bir yaklaşım görülmemektedir. Zelengora, bu yaklaşımları kendi içerisinde bir tasnife ve tanımlamaya tabi tutmuştur. Öncelik olarak her zaman Türk kimliklerini benimseyip Türkiye’ye olan aidiyet duygularına gölge düşürmek istememekte ve Türk ile Pomak değerlerinin birbirleriyle çatışmasını asla kabul etmemektedirler. Bu anlayışa sahip Türkiye’deki Pomak gruplarının birçok temsilcisi, “Pomakız, ancak aynı zamanda da Türküz!” şeklinde tercihlerini belli etmişlerdir. Ayrıca bu insanlar, Türk akademisyenlerin çoğunlukla tercih ettiği isimlendirme olan “Pomak Türkleri” nitelemesini kullanmaktan imtina etmektedirler. İkinci grubu Yunanistan’dan Türkiye’ye göç eden Pomaklar temsil etmektedirler. Bunlar kendilerini daha çok “mübadil” gruplarla özdeşleştirmektedirler. Üstelik bu özdeşleştirme Pomaklarla olan aidiyet hissiyatından daha güçlü gözükmektedir. Üçüncü grubu ise Pomak milliyetçileri olarak tasniflemek mümkündür. Bu grup, ilk gruptan epey farklı olarak, Pomak değerlerinin Türk değerlerinden daha üstün olduğunu düşünmektedirler. Ayrıca Pomak değerleri olarak ifade edilen maddi ve manevi özellikler, Bulgarlardan farklılık göstermektedir. Kendilerini Bulgar tarih yazımında kullanılan “Müslüman Bulgar” olarak da kabul etmemektedirler. Pomak milliyetçileri kendilerini hem Türk hem de Bulgar değerlerine eşit mesafede konumlandırmaktadırlar.

Son bölümde, yazar “Pomakların Geleceği”ne projeksiyon tutmaya çalışıyor. Burada Zelengora, Bulgaristan’da Pomaklara karşı uygulanan acımasız ve zorunlu asimilasyon politikalarının durduğunu iddia etmekte fakat Bulgarların hala Pomak kimliğini reddetme eğiliminde olduklarının da altını çizmektedir. Bu iki yargısı birbirine taban tabana zıt görünmektedir. 2011 yılında Bulgaristan’da yapılan nüfus sayımında Pomakların kendilerini Pomak olarak adlandırılmasına izin verilmemesi ve kimliklerinin reddedilmesi, asimilasyon politikalarından tam olarak vazgeçilmediğinin göstergesi olsa gerekir. Zelengora’nın bu tutumu genel olarak kitabın tarafsız tutumuna gölge düşürmektedir. Oysa Pomaklar maruz kaldıkları asimilasyonun etkisini azaltmak için mahallelerden şehirlere kadar birçok yerleşim yerlerinde dernekleşmişler ve Pomakça gazeteler çıkarmışlardır. Dahası Avrupa ve Amerika’da Pomak enstitüleri ve diasporaları kurarak birbirleriyle olan bağlarını ve iletişimlerini geliştirmeye çalışmaktadırlar.

Türkiye’deki Pomaklar adlı kitap, Pomakların ayrı bir topluluk olarak görünmeye başladığı 93 Harbi’nden itibaren günümüze kadar Pomakların geçirdiği tarihsel süreçleri, kimliklerine bakış açılarını,

yaşadıkları ve göç ettikleri coğrafyaları tasvir edip anlatmasından dolayı oldukça kıymetlidir. Yazarın sözlü tarih metodunu kullanarak Türkiye’de ikamet eden Pomaklarla iletişime geçip, onlardan bilgi toplaması ise bellekte kalan bilgilerin ortaya çıkarılması açısından okuyucuya farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Çalışmanın, Pomaklar ve Pomak tarihi alanı hakkında araştırma yapan kişilere oldukça fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

